

OROL

CASOPIS PRE ZABAVU A POUČENIE.

Zodpovedný redaktor a vydavateľ:

MIKULÁŠ ŠT. FERIENČÍK.

Roč. XI.

Turč. Sv. Martin, 29. februára 1880.

Číslo 2.

Latija. †

Povest od Vajanského.

I.

Medzi vinohradmi, pestovanými dľa najmodernejších ekonomických zásad, vypínal sa dvojpatrový dom. Z dvorany v prvom poschodí zaznievala cigánska hudba. Slnko sa chýlilo k západu a osvecovalo pahorky, za nimi dosť vysoké pohorie, ktorého jeden vrchol okrašľovala zručianina starého hradu. Po nebi pluly ľahké obláčky, na západnej strane ružové, v prostredí celá hĺbeľná na východe ale karbonily sa do seba. Bezveterné ticho ležalo na kraji — po sparnom dni ticho takéto veľmi milo účinkuje na čuvy človeka.

Nedaleko od letohrádku stála medzi radami bujných rév zahradná búdka. Sedela v nej Anna Bysterská, osemnásťročné dievča, blízka rodina pána Záhajského, bohatého agenta a majiteľa letohrádku a utešených príslušností. Oproti nej sedel pán, stredného veku, menom Ludovít Branský, úradník veľkého panstva grófov Žulinských. On neprichádzal k Záhajskému s tými istými úmyslami ako iní hostia, ktorí bezohľadne využívali bezhraničnú pohostinnosť, povedzme pravdu, hýrivosť domáceho pána. On náopak prichádzal z čistého úmyslu, nakloniť svojmu vplyvom Záhajského k tomu, aby pamätal na budúcnosť a smieril sa so svojou paňou, ktorá napriek všetkej svojej lásky k mužovi nemohla hľadať na rozviazaný život Eduarda. Eduard Záhajský mal zriedkavý dar nadobudnúť peniaze. Jeho agentúra pri

kúpach pozemkov niesla mu bájočné summy, a len tak dalo sa vysvetliť, ako mohol tento pán denne vyhadzovať toľko peňazí na svoju a svojich vždy prítomných hostov hýrivú zábavu. Jelenice a ústrice, šampaňské, bordeaux a podobné lakoty boli denne na jeho stole, obfaženom ťažkými striebornými násadami a vásami, z nichž svietili kytky toho najdrahšieho kvieťa — a to v zime ako v lete. Medzi zimou a letom bol iba ten rozdiel, že v zime býval v Krakovianoch, dosť biednom slovenskom meste, a v lete v hore opísanom vinohradnom stavisku. Bezdetný, rozlúčený so ženou, ohorčený, viedol tento človek lukulský život nie hádam z osobnej náruživosti. Keď kolo neho všetko topilo sa v drahých vínach, on bol triezvy a mierny, keď všetko rojilo sa v živom shone, on sedel ticho na húpavom kresle, ozdobenom kožou z jaguara, a ticho hľadel do divej trmy-vrmy.

Bystrý jeho rozum a zdravý úsudok nemohol sa myliť dotyčne hodnoty a duševnej a mravnej jakosti tých, ktorí ho obsypávali najvyberanejším lichotením, — ale on jich trpel, ba nie len trpel, ale zdal sa byť nespokojným, keď daktory typus hýrivcov chybel v jeho spoločnosti. Galantné dámy boli otáznou okrasou preplneného stolu a utešených salonov. Žilo sa uňho, ako hovoríme, vospust sveta. Do tejto zdusenej atmosféry dostala sa Anna Bysterská, sirota po bohatých rodičoch, zá-

kladom testamentu, ktorý ju priviazal na dom tútora: Záhajského. Vyriastla v dedinskom zátiší pod dozorom starej svárlivej tetky, ktorá nemohla vystáť kvety, vtákov a vôbec voľný rozduch, a preto väznila seba aj Aničku v nízkej chyži. Môžeme si predstaviť, že príchod z tamtoho do tohoto života bol rýchly a okúzliť hájnu krásou mladé dievča. Ešte nenuplynulo od jej príchodu ani štrnásť dní, keď ju nachádzame v búde s Ľudovítom Branským.

„Teda vám tiež napadly tie kontrasty,“ hovoril ticho Branský, hľadiac si dlhú, tu i tu šedinami pokropenú bradu. „Mne sa to veľmi páči u vás! Vy viete myslieť!“

„Treba k tomu takého umu,“ zavznel strieborný hlások dievčata, na ktorého tvári horely ruže, zapríčinené nedávno zakončeným tancom. „Páče len tam dole — biedna dedina, strechy otrhané, komíny sa nakrúvili jako hlava Paráka pri piatej boutelly šampaňského. A hľa, tu damášť z žlatohlav, koberce a indické látky, perly a diamanty. Jedno má ten kontrast za seba: zväčšuje dojem toho i onoho. A tam tá hrba mladcov! Oni sa vracajú z panskej stodoly, kde robili celý deň cupy-lupy, cupy-lupy (Anna spravila k týmto posledným slovám tak milo-podivnú tvár, že sa vážny ináč Branský ľahko nasmial), a čo najdu doma? Bože môj, znám to, znám. Málo čo viac, jako biedu! A tam hore v jedálni hodil rapavý Kaproš štrasburskú pastetu sluhovi do chrbta! Ujček sa tomu chutne zasmial!“ Anna volala Záhajského ujčekom z detinského zvyku, bárs jeho rodinné spojenie bolo niečo ďalšie od ujčekovstva.

Branský pohladil svoju bradu (robil to vždy, keď bol rozčulený), vstal zo zahradného stolca a tak sa objavil v celej svojej mužskej kráse. Roky a život plný práce neboly v stave zkrúšiť jeho sviežosť a pružnosť. Už neďaleko padesiatky, držal sa strunovite a rovno. Tvár jeho dokazovala, že sa veru ani pred slnkom, ani pred vetrom neskrýval, aj ruky jeho svalité a ohorené poukazovaly na muža-hospodára. Jeho prešlosť bola jednoduchá, nedobrodružná. Zo škôl ho skoro vyhnal mládenecký oheň, s ktorým sa hodil medzi posvätcov, zanjavších sa slovenského národa. Prenasledo-

vany, honení a nenávidení mladík našel v sebe prívela samostatnosti, aby v daných okolnostach pokračoval v štúdiach; stal sa pisárom pri dolnozemskej panstve a dokázal sa spoľahlivým, umným a verným človekom. Keď už vyšvihol sa na hodnosť kasnársku, zatúžil po svojej užšej slovenskej vlasti a stal sa protekciou Záhajského riaditeľom panstiev grófa Žulinského; panstiev to len pred niekoľko rokmi prešlých do rúk grófa zpod štátneho sequestru, do ktorého dostaly sa preto, že otec mladého grófa súčasnil sa bol činne v revolúcii, v ktorej aj život utratil. Jeho skromnosť a sporivosť priviedla ho na stupeň samostatného dobrobytu. Mládenecký oheň, ochladený behom času, utišol sa do hĺbín jeho čistej duše, a tam trébars nie tak divo, ale zato trváčne háral. Prebleskovanie jeho na povrch bolo riedke, zato ale neunavená činnosť prejavovala denne, že predsa nevyhasol. Záhajský, o mnoho mladší ako on, a pravá protiva jeho rázu, prislúchal s minulosťou i prítomnosťou svojou do protivného tábora. Bol on synom času, synom dňa, ba povedzme, deckom hodiny. Nepatril síce k tým najobecnejším rázom, ukázal všade a vždy gavaliersku formu, ale hĺbka a princíp byly mu nikdy nepoznanými pochopami. Ba práve ostré jazyky (z ktorých mnohé sa v jeho šampaňskom kupaly), šušľaly o agenturách a obchodoch Záhajského, ktoré maly vraj veľkú podobnosť s činami, v trestnom práve zovrubne definovanými. Známosť týchto dvoch tak rozdielných mužov bola stará. Záhajský číť Branského, ba možno povedať miloval ho. Branský zo svojej strany číť jakúsi otcovskú náklonnosť k nenapraviteľnému marnotratníkovi, bárs od duše nenávidel život v Krakovanoch a na letohrade. Najviac ho bolelo, že si Záhajský odcudzil svoju manželku Eulaliu, ktorej neobyčajná krása a vzorná čestnosť uznaná bola pred celým svetom. Jej odchod z manželského domu bol odôvodnený: nemohla prelomíť spustlý život svojho manžela, a jako žena nemohla taktiež prebývať pod jednou strechou s vyvrhelmi celej veľkej stolice, s rozuzdenými ženskými a jích nečestným dvorom.

„Už domov, pane Branský?“ preriekla zamyslená Anna. Ruže horúčosťou vylakané

zmizly boli z jej krásnej, živej tvári. Tým živšie svietili dve hlboké očka, tým jasnejšie vynímalo sa jej čielko. Okolo úst, niečo zovrených, ale pri tom ľadných, hral jej úsmev.

„Domov, slečna! Vy zostanete dnes zas do druhej v tomto ráji! Dobrá zábava!“ Slová tieto preriekol Branský na polo ironicky. Takto si ešte nikdy nedovolil hovoriť. Do duše mladej devy zlietol zrazu jakýsi stín! Ona rada počúvala vážne reči Branského, ktorý nikdy nekritisoval a nič nehanil v jej prítomnosti. Teraz prvý krát zaznelo niečo z jeho úprimných úst, čo sa podobalo hanu. Ona si nebola povedomá žiadnej viny. Ako dieťa znala Záhajského, a milovala ho ako štedrého dareu cukrovín a nežných hračiek. Rodičovská vôľa prikovala ju k tomuto domu. V čom váži chyba? Ale aj to znala od dávna, že Branský nezvykol hovoriť po ľaromnici. „Prečo nezostanete u nás?“ preriekla, a ruže počaly opätne kvitnúť na jej hládke, polo deťinskej tvári. Boly to ale celkom inšie ruže. Tak sa asi rozdeľovali, jako stolistá od pivonky. Branský udal príčinu — obyčajnú vec, a vzdialil sa. Stúpajúc kresanými schodami, ktoré zo zahrady viedly na hradskú, obzrel sa. Obloky domu byly už živo osvetlené, hars bolo vonku ešte dobre vidno. Divoký nápev tlačil sa cez zruštené salokatre. V prízemnom oddelení vadili sa kočisia. Surový výpity jich hlas dobre súzvučil s hudbou. Branský sa zasmútil. Na jeho tvár sadla bolastná zádumčivosť. Prašnú cestu zanechajúc, šiel lúčnym chodníkom k svojmu bytu v Rakovských majeroch. Vozduch bol svieži; letná neha ozdobila večer svojou nádhernosťou. Vo vysokej trávě skriekal chriašťel, z ďaleka ozýval sa hukot vozov, idúcich hradskou. Z vršku bolo počuť tahavý nemelodický spev pastiera! Tieto melancholické tóny vrývaly sa tak hlboko do duše pútnika. Kolko bolo v nich smútku, kolko citu osamelosti a tajného utrpenia.

Anna sa navrátila hneď domov. Vinica široká a pyšná tiahla sa ponad letohrad. Hlbokou brázdou pustilo sa dievča na hore. Z prava i z ľava, okolo bielych novozastrčených palíc, pnuly sa bujné kre révové. Pod širokými, intenzívne zelenými listami ukrývaly sa drobnozrnné, nezralé ešte strapce hroznové. Miestami

stála broskyňa, jako by bola strážkynou nad nízkym proti nej viničom. Anna stúpala spešne. Mladé prse voľne dýchaly do seba balsam letného vzduchu. Pod širokou jablňou zastala, a zahľadela sa v dialny kraj. Slnko bolo práve zmizlo za obzorom. Syrčky húdly svoje piesne a na jablňu píšťaly zaspávajúce vtáčky. Hudba a temný hluk ozýval sa z letohradu.

„To je raj, teda raj!“ prehovorilo dievča, a jakási nepochopiteľná slza vyronila sa jej z temného oka. Jak mohly jednoduché slová starého známeho zanechať bôlny pocit v nej. V tom niečo suchlo za ňou. Nalakané dievča sa obozrelo, jako by ju mal niekto dolapíť pri zakázanom, nepeknom skutku. Mladý zajaček suchol to, vyskočiac z vinohradnej húštiny. On sa sám nalakal, sadol na zadné behy a s naježenými ušami hľadel na devu. Tak stáli chvíľku — hrdinskí protivníci, až pohnutie rukou zapríčinilo, že zajac zadupkal zadnými behami a zmizol v bujných listoch viniča. Anna sa chutne zasmiala. „Myšlienka ma zasmútila, zajaček ma nalakal. Huš, huš obidvoje.“ Na samom vrchu stála filagoria, ta sa obrátila švárna pútnička. Výhľad z filagorie bol okuzľujúci. Na jednej strane obrubovaly vrchy obzor, ale ďaleké vrchy, tak že medzi nimi a stínoviskom našim (jestli totiž laskavy čitateľ nasledoval za pružnými kročkami Anny Bysterskej) nachádzala sa celá malá krajinka s dedinami a mestečkami, rozloženými na vlnisto-vrškovatej pôde. Z druhej strany bola úzka dolina, ktorej protejšia strana pokrytá bola horami; keď sa nasýtlo oko pozorovateľa veselého pohľadu na stru dial, mohlo tu zas odpočinúť na obmedzenejšom a zasmúšenejšom obraze: vôbec založenie vinice a letohradu na tomto bode, dokazovalo dobrý vkus a rozumný rozhľad. Anna sa oprela na stĺp filagorie a hľadela zamysleno do dialky. Posledné blesky zapadajúceho slnka osvietily jej kaštanové vlasy a nežné líce. Bola naozaj krásna — ešte málo času ubehlo, čo zanechalo detinstvo jej vonnú hlávku a živé srdce. Prechod takýto okrášľi pannu jakýmsi tajným kúzlom — ona stane sa neurčitou bytnosťou, záhadným tvorom, v nomž i hrajú city jako bublinky a mysle jako mušky na slneci. Jakási

neurčitá túžba ovládne srdcom, nepoznaný bol a nepoznaná radosť vedú boj. Anna utratila zavčasu rodičov, a najmä matku, na ktorú sa len slabo rozpomínala. Takúto ztratu nenahradila všetka laskavosť rodiny, laskavosť dost pohodlná, lebo nežiadala obetí preto, že sirote zostal po rodičoch dostatočný majetok. V duši skoro osiroteľ devy zostane vždy

náklonnosť k smútku, alebo čít samostatnosti. Slečna Bysterská pocítila i jedno i druhé, a preto chvíľami vyhľadávala samotu.

Nasytiac sa pohladu a sviežosti večera, sbehla deva dolu k letohradu. Z dvorany ozývala sa hudba a dupkanie párov tancujúcich polku.

(Pokračovanie nasleduje.)

Druhá žena.

Raz tak o polnoci sklo obloka praslo;
Srdce druhej ženy strachom sa zatriaslo.
Ztrhla sa v úžase — v úmrtnom obleku
Kto to tu — či to sen? — až je zle človeku!

„Čo chceš, čo tu hľadáš, pochovaná žena?“
„Prišla som sa pýtať teba, druhá žena!

Mala som ja dcérku krásnu, bielolicu;
Kdeže si podela moju holubicu?“

„Čo ja môžem za to?! Ja som ju riadila;
Keď nemôc zlá prišla... ja nič nevinila!“

„Umretí, tí vidia! Živí neluhajte!
Tajomstvá pozemské vie nebo, to znajte;
Plakávalo! rieklaš, aby si ty spala;
Odvarok makový si mu vždy dávala.
Ó, tie krásne oči! Už navždy spia, Bože!
Ale tvoje oko pre ne spať nemôže!“

„Chod! Netráp ma! Odstúp! Tvoja reč zkazí ma!
Ta preč! preč mi z očí! Tvoj zrak umorí ma!“

„Mala som aj syna. Jak som ho ľúbila!
Poslušný bol, nikdy som ho neubila.
Jako útlu trávu vetierok zohýňa:
Tak si ním hýbala vždy vôľa matkina.“

„Bol spurný; prosila som ho: nedbal na to
Siel, talákom sa stal, či ja môžem za to?“

„Umretí, tí vidia! Živí neluhajte!
Tajomstvá pozemské vie nebo, to znajte!

Bila si ho! V zime, v noci! ho odbila
A povrazom mokrým von z domu vybila!
Prosil prede dvermi, kľaknúc na kolena
Zamrzím! A ty zlá nedbala si, žena!
Keď ho oslyšala krutá matka živá:
Isiel ku tej, čo tam v cintore spočíva.
Plač jeho až na dno hrobu som slyšala,
Ku sebe zmorené dieťa som si vzala.“

„Chod! Netráp ma! Odstúp! Tvoja reč zkazí ma!
Ta preč, preč mi z očí! Zrak tvoj umorí ma!“

„A môj manžel, otec ľubých mojích detí?
Po noci, von z domu, kdeže kde si vieti?“

„Čo ja viem, kde chodí?! Keď nejde domov spať:
Spoločnosť, zábavy, vyrazenia chce mať!“

„Umretí, tí vidia! Živí neluhajte!
Tajomstvá pozemské vie nebo, to znajte!
Ziaľ je veľké bremä, ťažko ho je nosiť,
Nie vinom: on chladnou vlnou má sa hasiť!
Hľaď ta do tej diaľky, na brehu Dunaja...
Tam stojí bludný muž, sťa vyhnanec z raja!“

„Preč, preč daj tú ruku! Do hrobu s tebou, preč!
Sto ráz mám smrť radšej, lež tvoju hroznú reč!“

„Smrť je múk všetkých šťastné dokončenie;
Kým nemaj takéto nikdy tlavenie!
Nech ti Bôh na dlho predĺži život tvoj,
Každej noci strasie buďe ťa príchod môj;
Každú noc ma tu máš: prídem žiadať smelá
Od teba si dcérku, syna i manžela.“

Vilám György. Preložil M. Dumný.

Vo väzení.

Rozpomienka od Sama Samoviča.
(Dokončenie.)

III.

V súdnej sieni stól zeleným súknom pokrytý, za vrch stolom kráľovský komissár,
vôkol stola prisediači súdu, v pozadí postava

Lieskovského, tmoliaca sa od jedného k druhému.

„Dovedie väzňa Buravého,“ ozval sa rozkazujúci komissár.